

Петер Г. Г.,

проректор з правових питань та розвитку,
викладач кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

КОСМІЧНИЙ ПРОСТІР ЯК СКЛАДОВА ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ПОТРЕБУЄ АТМОСФЕРИ БЕЗПЕКИ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

SPACE AS A COMPONENT OF GLOBALIZATION PROCESSES REQUIRES AN ATMOSPHERE OF SECURITY AND LEGAL REGULATION

Через прискорення темпів науково-технічного прогресу в сфері космічної діяльності, глобалізаційних процесів та геополітичної перебудови, виникають нові види космічних відносин, які потребують не лише правового регулювання та приведення у відповідність з міжнародними правовідносинами національного законодавства країн-учасниць (в тому числі і України), а і створення заходів безпеки від суспільно небезпечних посягань та явищ техногенного характеру в діяльності з освоєння Космосу. В цьому контексті О. С. Стельмах зазначає: «Поряд з безсумнівними перевагами космічних технологій, дослідження та використання космічного простору пов'язане з низкою ризиків, загроз і викликів, що створюють небезпеку як для населення Землі, так і для космічного простору, а також для людей та інших біологічних істот, що перебувають у космосі. Саме тому безпека космічної діяльності в останні роки набуває характеру однієї з найсерйозніших проблем космічної діяльності» [1, с. 1]. У статті розкривається недостатня ефективність чинного міжнародного космічного права, його невідповідність сучасним світовим соціально-економічним реаліям, як наслідок, неналежної уваги до кримінологічної космічної безпеки. Кримінологічна модель космічної безпеки має стати одним із пріоритетних напрямків наукових розробок сучасної кримінології та найбільш пріоритетним у системі кримінологічних інститутів, що забезпечать ефективну роботу механізму запобігання та протидії правопорушенням у космічній сфері.

Ключові слова: кримінологічна модель космічної безпеки, зростання правопорушень в космічній сфері, «м'яке право», космічне право.

Due to the acceleration of scientific and technological progress in the field of space activities, globalization processes and geopolitical restructuring, new types of space relations are emerging that require not only legal regulation and bringing the national legislation of the participating countries (including Ukraine) into line with international legal relations, but also the creation of security measures against socially dangerous encroachments and man-made phenomena in space exploration activities. In this context, O. Stelmakh notes: "Along with the undoubted advantages of space technologies, the exploration and use of outer space is associated with a number of risks, threats and challenges that pose a danger to both the Earth's population and outer space, as well as to people and other biological beings in space. That is why the security of space activities in recent years has become one of the most serious problems of space activities" [1]. The article reveals the insufficient effectiveness of the current international space law, its inconsistency with the current global socio-economic realities, and, as a result, inadequate attention to criminological space security. The criminological model of space security should become one of the priority areas of scientific developments in modern criminology and the highest priority in the system of criminological institutions which will ensure the effective operation of the mechanism for preventing and combating offences in the space domain.

Key words: criminological model of space security, growth of offences in the space sphere, "soft law", space law.

Вивчення злочину, злочинності,
її детермінації й причинності
показало, що кримінологія не повною
мірою визначає свої задачі й можливості їх
вирішення у міжнародно-правовій сфері.
В.Ф. Антипенко [2, с. 16]

лежної України характеризується процесами
глобалізації, які охоплюють усі сфери життя
суспільства, від науково-технічних процесів до
змін у свідомості людства. Ці зміни співпада-
ють у часі і пов'язані з початком освоєння кос-
мічного простору та визнання його стратегіч-
ною сферою, чому сприяв розвиток економік
держав світу та появи: нових технологій, нових
соціальних стосунків (коли міжнаціональні

інтереси домінують над національними), і намаганням удосконалити наявні способи вирішення актуальних міжнародних космічно-правових питань, спрямованих на зменшення правопорушень в космічній сфері та ймовірності виникнення конфліктів, тобто: «Інтернаціоналізація міжнародного життя все значнішою мірою інтернаціоналізує злочинність як складову мега-соціальної системи, якою є міжнародне суспільство.» – зазначає Антипенко В.Ф. [3, с. 66].

Є зрозумілим, що вже сьогодні стосовно об'єктів космічної інфраструктури, в тому числі і природних об'єктів: Місяця, Марсу та інших небесних тіл, виникають правовідносини, які є міжгалузевими, але наразі вони охоплюються предметом космічного права. За недостатності нормативно-правового регулювання правовідносин, які складаються в космічній сфері, порушується і баланс безпеки, що призводить до непорозумінь між суб'єктами (країнами), спорів і навіть конфліктних ситуацій, а запобігти цьому можна завдяки посиленню регулятивної та охоронної функцій міжнародного космічного права, зокрема, напрацюванню та створенню кримінологічної моделі космічної безпеки.

У цьому контексті професор В.Ф. Антипенко звертає увагу на наступне: «Свою специфіку має також детермінація і причинність міжнародної злочинності. Вона формується в зоні глобальних процесів та явищ і визначається вадами світового порядку, які все відчутніше виявляються на сучасній активній стадії глобалізації. Відповідно, міжнародна злочинність має специфічні характеристики, обумовлені триєдиною природою її складових: власне міжнародні злочини, внутрішньонаціональні злочини з міжнародним елементом, а також власне внутрішньонаціональні злочини (як базовий для міжнародних злочинів фактор)» [4, с. 77].

Проте, на сьогодні міжнародна космічна діяльність, зокрема, міжнародна космічна безпека, забезпечується «м'яким міжнародним правом», коли суперечності між учасниками міжнародних космічних правовідносин, правопорушення, що допускаються в космічній сфері, кваліфікуються, у відповідності до міжнародного права, як міжнародна ситуація, тобто, не наступає відповідальність держави-правопорушника за скоєний злочин.

Як зазначають Шемшученко Ю.С. і Семеняка В.В.: «Наявні норми не забезпечують адекватного й ефективного врегулювання складних космічних відносин, що виникають у процесі реалізації космічних проектів і програм. За таких обставин космічне законодавство не повною мірою задовольняє зростаючі потреби й інтереси суб'єктів космічної діяльності» [5, с. 11].

На думку більшості провідних науковців, із настанням періоду інтенсивного освоєння Космосу, його глобалізації, кримінологія виявилася нездатною адаптуватися до системи нових соціально-економічних взаємовідносин, а також політико-правових категорій, які саме і визначають причинність правопорушень у міжнародних правовідносинах. Проте, кримінологія, як наука, не приділила належної уваги зворотному впливу міжнародної протиправної поведінки та її впливу на стан злочинності у держав-учасниць. На жаль, стан кримінологічної космічної безпеки залишається поза увагою країн-учасниць та міжнародної спільноти і таке становище спостерігається і дотепер, що є неприпустимим та небезпечним. А тому, для виправлення ситуації, що склалася, необхідно розпочати наукові дослідження та формування нових наукових методів, здатних опанувати іншу за своєю суттю та природою міжнародну протиправну поведінку (злочинність), яка приховується за чеснотами освоєння Космосу. Адже правопорушення в міжнародній космічній діяльності зумовлюється і продукується не тільки державами, а і комерційними структурами, за якими в кінцевому підсумку стоять люди, які і генерують свої інтереси, мотиви та пристрасті. Так, досить нецивілізовано виглядає пояснення І. Маска на критику, що його супутники займають занадто багато місця в космосі і витісняють конкурентів: «Космос величезний, а супутники дуже крихітні. Це не та ситуація, коли ми якимось чином ефективно блокуємо інших. Ми нікому нічого не забороняли. Пара тисяч супутників – це дрібниця. Це як пара тисяч машин на землі» [6].

Огляд літератури. Теоретичні засади, сутність наукових ідей, що формують зміст концепції кримінологічної моделі космічної безпеки та ролі і можливостей кримінології у вирішенні задач в міжнародно-правовій сфері, розглядалися автором на базі опрацювання

наукових, нормативних і практичних джерел, праць вітчизняних науковців у галузі загально-го міжнародного права, міжнародного та національного космічного права, кримінології, інших галузей права, зокрема: Антипенко В.Ф. [2, 3, 4, 8], Стельмах О.С. [1, 14], Мозоль С.А. [7], Семеняка В.В. [5], Шемшученко Ю.С. [5], Коваленко А.В. [12], Теліпко В.Е. [10], Голіна В.В. [15], Головкін Б.М. [15].

Вчений, відомий український юрист В.Ф. Антипенко в концептуальних роботах [2, 3, 4, 8] сформулював позицію щодо інституту міжнародної кримінології, яка має стати ефективним інструментом дієвості міжнародного права, оскільки покликана функціонувати в сфері серйозних порушень міжнародного права (міжнародних правопорушень), зокрема, і міжнародного космічного права.

Нагальність цього питання вже тривалий час не залишає байдужими міжнародну юридичну спільноту, спеціалістів з кримінального та міжнародного права, політиків.

Знов таки, в цьому контексті доречним буде посилання на Антипенко В.Ф., який зазначив: «Вивчення злочину, злочинності, її детермінації й причинності показало, що кримінологія не повною мірою визначає свої задачі й можливості їх вирішення у міжнародно-правовій сфері» [2, с. 16].

Матеріали та методи. У роботі автором використовуються загальновідомі наукові методи та підходи пізнання, традиційні методологічні інструментарії юридичної науки, що ґрунтуються на принципах об'єктивності, всебічності, комплексності та історизму наукового пізнання. З метою отримання найбільш повних наукових результатів дослідження, автор у статті посиляється на роботи та правові висновки загально-визнаних авторитетів юридичної спільноти, на яких спирається правова наука. Саме на їх основі, в пошуках шляхів удосконалення існуючих і створення нових ефективних механізмів забезпечення космічної діяльності, автор звертається до юридично-соціологічних теорій, в основі яких лежать конкретно-соціологічні методи вивчення таких явищ, як: правопорушення в космічній сфері, суб'єкти правопорушення, запобігання правопорушенням, космічна безпека. Ця самостійна система поглядів, ідей і концепцій охоплюється саме кримінологічною наукою.

Автором застосовувався комплекс філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-наукових методів, що мало на меті сприяти єдності гносеологічного та міжнародно-правового аналізу режиму космічної безпеки, зокрема, дослідження концепції кримінологічної моделі космічної безпеки та ролі і можливостей кримінології в вирішенні задач у міжнародно-правовій сфері.

При написанні статті, автором враховано той факт, що вчені виділяють різні підходи до класифікації рівнів забезпечення кримінологічної безпеки, окремо аналізуючи загальнонаціональний, регіональний і районний рівні. Так, відповідно до класифікації С. А. Мозоль, перший рівень кримінологічної безпеки – міжнародний (глобальний) рівень, який включає безпеку людства, тобто міжнародну безпеку. В даний час, з розвитком засобів знищення і можливостей їх транспортування в будь-яку точку земної кулі, з загостренням глобальних проблем, які зачіпають основи існування людської цивілізації, роль міжнародної безпеки значно зростає [7, с. 254]. Саме таку класифікацію і було використано автором при розгляді питання – міжнародна кримінологічна космічна безпека.

Подальшого глибокого вивчення з урахуванням нових наукових досліджень і розробок потребує питання забезпечення космічної діяльності, яка ще не отримала адекватного міжнародно-правового регулювання. Саме тому феномен міжнародної космічної безпеки у міжнародно-правовому сенсі є новітнім і за своєю суттю досить складним і багатоплановим.

Отже, кримінологічна модель міжнародної космічної безпеки передбачає своїм головним завданням – наукову розробку питань запобігання та протидії міжнародним правопорушенням у космічній сфері (діяльності), зменшення її негативного та руйнівного впливу як на суспільні відносини, так і на середовище проживання людства.

З огляду на значний масив у чинному космічному праві норм незобов'язального характеру, в статті розкривається його недостатня ефективність та невідповідність сучасним світовим соціально-економічним реаліям, як наслідок, неналежна увага до кримінологічної космічної безпеки. Кримінологічна модель космічної

безпеки має стати одним із пріоритетних напрямків наукових розробок сучасної кримінології та найбільш пріоритетним у системі кримінологічних інститутів, що забезпечать ефективну роботу механізму запобігання та протидії правопорушенням у космічній сфері.

Результати та обговорення

Походження генезису проблеми міжнародно-правового режиму безпеки космічної діяльності. З часу освоєння космічного простору, міжнародними інституціями сформована правова складова щодо врегулювання відносин стосовно космічної діяльності, проте вона не відповідає правовідносинам сьогодення в дослідженні Космосу, який перетворився в багатогалузевий, повноцінний і розвинений сектор економіки. Стало нормою, що відкриття та розвідка космічного простору здійснюється за допомоги комерціалізованих космічних технологій за участі нового інвестиційного середовища, що природно потребує не тільки належного правового регулювання, а і надійної космічної безпеки в якій, на жаль, відсутні необхідні нормативні гарантії.

За цих обставин, нагальним питанням сьогодення і окремої уваги, а відповідно, і правового регулювання, потребує мілітаризація космічного простору такими державами як: США, Китай та росія. Історія людства підтверджує той факт, що військова взаємозалежність завжди існувала, і сьогодні, на жаль, це необхідно враховувати. Військова сила зберігає свою значимість у світовій політиці.

Так, космічні програми США, Китаю та росії мають як громадянську, так і військову складові. І якщо в Китаю не виділено окремо такий вид збройних сил, як космічні сили, то в США з 2019 р. створено космічні війська. При цьому мова йде не про військовий підрозділ, а про вид збройних сил США. Діяльність космічних військ США врегульована законом, тоді як діяльність космічних військ росії не врегульована на законодавчому рівні, вони створені указом президента у 2001р. і сфокусовані на мілітаризацію Космосу, а от космічні війська США перейняли на себе справи не тільки від армії, військово-морського флоту та агентства протиракетної оборони, а і Управління стратегічних можливостей, NASA, NOAA та Міністерства торгівлі США.

Окремої уваги, як космічної держави, заслуговує Китайська Народна Республіка, посиленню якої об'єктивно сприяє залучення в космічну галузь великих ресурсів та створені особливі сили стратегічного забезпечення, які призначені для інтеграції кіберпростору, космосу і радіоелектронної боротьби з метою проведення об'єднаних військових операцій...

За цих підстав, слід враховувати той факт, що нескоординована діяльність суверенних держав у космічній сфері, які керуються своїми інтересами, формує міжнародну систему, що характеризується домінуванням обмеженої кількості найсильніших держав, а структура цієї системи визначає поведінку всіх міжнародних учасників. Саме це і спонукає аналізувати і прогнозувати лінії поведінки держав на міжнародній космічній арені з метою забезпечення кримінологічної космічної безпеки. Проте, протиправна поведінка окремих держав-учасниць космічної діяльності свідчить, що кримінологією не визначено задачі й можливості їх вирішення у міжнародно-правовій сфері з освоєння Космосу. В умовах зростаючих темпів окремих держав з освоєння Космосу, сьгодні криміногенні чинники і фактори набувають нових, незвичних для кримінології проявів і форм, проте кримінологія, на жаль, не реагує своєю дослідницькою увагою на ці чинники, а отже, міжнародне космічне право не отримує належно обґрунтованих рекомендацій щодо змісту нормотворчості і кримінально-правового контролю в космічній сфері. В цьому контексті Антипенко В.Ф. зазначає: «Зважаючи на координаційну сутність міжнародного права (на відміну від ієрархічного внутрішнього права), поведінка держави, що може утворити злочинність, розглядається з позицій оцінки дотримання (чи недотримання) добровільно взятих державою на себе зобов'язань (кримінальність) або поза такими зобов'язаннями (криміногенність)» [3, с. 70].

Усі намагання країн, які зайняті космічною діяльністю, отримати стратегічні переваги в космічному просторі, є складовою, а точніше новим викликом глобалізаційних процесів та геополітичних інтересів держав-учасників космічних програм. Саме активна діяльність космічних держав конче потребує перегляду космічного права, а точніше існуючих правил

поведінки, приведення їх у правове поле міжнародних відносин та закріплення відповідних норм у національному (внутрішньодержавному) законодавстві, з метою уможливлення подальшого розвитку та використання Космосу лише в мирних цілях, без шкоди інтересам інших держав та забезпеченню екологічної безпеки космічного простору. При цьому, слід враховувати, що всі ці заходи мають перебувати у тісному взаємному зв'язку з процесами забезпечення кримінологічної безпеки в космічній діяльності, що має стати пріоритетним завданням міжнародного космічного права.

У цьому контексті професор Антипенко В.Ф. зазначає: «Світове господарство зазнає глибокої кризи, що супроводжується зниженням якості життя для більшості населення землі, а також неухильним зростанням міжнародних правопорушень та міжнародної злочинності. Так звані позитиви глобалізації не трансформуються в головну якість «незлочинного» суспільства – соціальну рівність. Глобалізація не несе соціального примирення, підсилює соціально-економічну поляризацію. Вона породжує і нарощує міжнародну конфліктність, а отже – міжнародну криміногенність. Звідси виникають сумніви щодо ефективності міжнародного права» [8, с. 58].

За таких обставин, і підтвердженням цьому – є поведінка росії під час військового нападу на Україну в 2022 р. [9]. В майбутньому, вирішальним під час військових конфліктів будь-якої інтенсивності, будуть намагання сторін встановити контроль саме над космічною інфраструктурою супротивника. Зокрема, це можуть бути атаки стратегічно важливих супутників або застосування озброєнь у космічному просторі. Саме тому, зважаючи на глобалізаційні процеси та нарощування військової могутності космічними державами, зникнення монополярного світу та переходу до поліполярного світу, актуалізується питання кримінологічної космічної безпеки і не просто як об'єктів критичної інфраструктури, а саме як об'єктів космічної інфраструктури.

Проблеми міжнародної космічної безпеки – наслідок анархічної природи міжнародних відносин. Їх детермінація і причинність. На жаль, космічна інфраструктура, яка є потужним елементом національної інфраструктури

кожної космічної держави та одним із секторів (сфер) критичної інфраструктури, ще й досі не розглядається навіть найбільш розвиненими країнами, як постулат кримінологічної космічної безпеки.

Говорячи про кримінологічну космічну безпеку слід враховувати, що «особливої уваги вимагає ще одне з базових положень політичного реалізму – положення про анархічну природу міжнародних відносин, яка й відрізняє міжнародні відносини від сфери внутрішньодержавних. Якщо держава всередині підконтрольної їй території має монополію на легітимне насильство, то у сфері міжнародних відносин немає єдиного центру, наділеного правом застосовувати насильство для врегулювання конфліктів. Коли кожна держава дбає лише про свої власні національні інтереси, анархічність міжнародного середовища набуває особливого значення. У цих умовах держава може розраховувати тільки на власні сили й можливості у відстоюванні своїх інтересів. Єдиний прийнятний шлях для цього – нарощування своєї потужності. Остання оцінюється політичним реалізмом з погляду здатності впливати на інших гравців міжнародної політики й розуміється досить широко, насамперед, як військова й економічна міць, а також як гарантія забезпечення безпеки й добробуту, престижу, іміджу й авторитету» [10, с. 8–9]. Отже, з боку окремих космічних держав має місце ігнорування принципів поведінки в космічній діяльності, задекларованих у договорах ООН та резолюціях, а саме, в останній Резолюції 76/76 від 9 грудня 2021 р. ГА ООН «Міжнародне співробітництво в мирному використанні відкритого космосу» [11].

У цьому контексті Антипенко В.Ф. зазначає: «Проблему ефективності міжнародного права насамперед утворює ситуація, коли злочинні наслідки, що мають місце в міжнародному суспільстві, які є співставними з руйнівним потенціалом світових війн, у сучасних умовах глобальної капіталізації світу на деконструктивному фундаменті фінансової цивілізації, настають в результаті в основному легітимних, правомірних дій провідних держав світу та правлячих еліт» [8, с. 58]. Саме тому, на думку багатьох учених, першим рівнем кримінологічної безпеки прийнято вважати – міжнародний,

оскільки, як підкреслює Коваленко А.В., є найбільш масштабним у планетарному контексті і має на меті убезпечення від загроз міждержавного масштабу [12, с. 150].

Вищенаведене не є несподіванкою, оскільки ще з початком освоєння космічного простору, було зрозумілим, що його дослідження та використання створюють і будуть створювати нові й незвичні загрози для людства та довкілля, наприклад, застосування зброї масового ураження та ядерної зброї, яка зараз заборонена у використанні. На жаль, поки негативні наслідки переважають позитивні та потребують якнайшвидшого вирішення. Саме тому, переважна більшість світової юридичної спільноти закликає до заміни «м'якого права» в космічних відносинах на реальну владу права, а це передбачає створення всеосяжної системи безпеки, котра охопить усі держави та забезпечить не тільки військову, але й інші види безпеки, включно з космічною.

У цьому контексті Антипенко В. Ф. зазначає: «В умовах інтенсивної інтернаціоналізації міжнародної дійсності дедалі відчутнішим стає питання відповідності змісту кримінологічної науки специфіці і масштабам міжнародної злочинності». А далі: «Причинність міжнародної злочинності часто пов'язана з надприбутками транснаціональних корпорацій і держав, тому часткове її визнання не передбачає суттєвих заходів з усунення» [4, с. 75].

Для повноти питання щодо наслідків від безвідповідальної космічної діяльності та нагальності питання щодо космічної безпеки, як механізму запобігання та протидії правопорушень у Космосі, окремої уваги та міждержавного регулювання заслуговує питання космічного звалища на навколосемній орбіті. Слід розуміти, що космічне сміття – є результатом штучних вибухів супутників та вищих ступенів ракет, як найдешевшого способу ліквідації непотрібної більше космічної техніки.

Проте, за наявності такої глобальної проблеми, між космічними державами існує лише усна домовленість згідно якої власникам супутників необхідно самим вживати заходів щодо прибирання сміття і скеровувати в земну атмосферу супутники, які вичерпали свій ресурс, де вони згорять. Але цих домовленостей, на жаль, дотримуються не всі держави. «В силу відмін-

ності міжнародного права, як іншої системи права, держава може відмовитись від узятих на себе зобов'язань або відмовитись від їх узяття взагалі (шляхом, відповідно, виходу з договору та неприєднання). Тобто держава може завчасно або в процесі участі в міжнародній нормі права декриміналізувати свою поведінку. В подібних випадках специфічною сферою міжнародної кримінології є визначення криміногенності поведінки держави поза її участі в міжнародній нормі (договорі), її оцінка не лише за еквівалентом основоположних принципів міжнародного права *jus cogens*, але й зважаючи на міжнародно-правові звичаї, традиції, норми міжнародної моралі» – зазначає Антипенко В.Ф. [3, с. 70].

Проблемою космічного сміття намагалося опікуватись Організація Об'єднаних Націй. У Відні навіть був утворений спеціальний Комітет ООН та незважаючи на те, що від космічного сміття потерпають усі космічні держави, жодної міжнародної угоди з цієї проблеми так і не було ухвалено. За цих підстав, слід розуміти всю ту небезпеку, яку становить космічне сміття для кораблів та супутників, що забезпечують телекомунікаційний зв'язок, авіаційну та судноплавну навігацію. Як бачимо, на жаль, такі криміногенно-гострі проблеми в космічній сфері міжнародного життя до цього часу не набули кримінологічного «статусу» і відповідних, ну хоча б започаткованих, міжнародних кримінально-правових наслідків.

Отже, незважаючи на те, що міжнародні космічні відносини та їх регулятори, зокрема, право, базуються на координаційних принципах відносин держав-учасниць, навіть чітка констатація причин міжнародних правопорушень не гарантує добровільної згоди держави, переважно впливової, ідентифікувати їх саме зі своєю зовнішньою політикою і економічною діяльністю, конкретними рішеннями і заходами з їх реалізації.

Доречно звернути увагу, що дотриманню правових принципів діяльності держав з дослідження та використання космічного простору сприяло започатковане 13 грудня 1963 року Організацією Об'єднаних Націй прийняття Декларації правових принципів діяльності держав з дослідження та використання космічного простору. Вагомість проблеми безпеки використання та дослідження космічного простору у «виключно мирних цілях»

знаходить своє відображення у формулюваннях диспозиційних положень актів космічного права, зокрема, шляхом акцентування на «інтересах підтримки міжнародного миру та безпеки» [13].

Так, саме Організація Об'єднаних Націй є однією з міжнародних інституцій, яка сприяє глобалізаційним процесам та впливає на політико-правову систему держав-учасниць космічної діяльності, проте, на жаль, на сьогодні цього замало, оскільки ООН не в змозі забезпечити не те що кримінологічної космічної безпеки, а навіть належної організації роботи з правового забезпечення космічної діяльності держав-учасниць.

Такому стану сприяє той факт, що декларативна форма міжнародно-правових відносин, на яких ґрунтується міжнародне космічне право, сформували таку особливість, як відсутність міжнародних інститутів, які б забезпечували в примусовому порядку виконання договірних зобов'язань та відповідальність за їх невиконання. Саме тому, космічні країни, які і є суб'єктами договірних правовідносин і діють самостійно, можуть односторонньо відмовлятися від виконання зобов'язання за договором, посилаючись на зміну обставин, у зв'язку з чим подальше виконання договору нібито неможливе або ж недоцільне. За таких умов, космічна діяльність, яка потенційно є діяльністю з підвищеною небезпекою, як для усього людства, так і для навколишнього середовища не може регулюватися існуючим міжнародним космічним правом у якому відсутні міжнародні інститути, що забезпечують космічну безпеку.

Наприклад, відповідно до Статуту ООН Рада Безпеки відповідає за підтримання міжнародного миру і безпеки та володіє найширшими повноваженнями в вирішенні міжнародних спорів. Проте, повноваження Ради носять рекомендаційну процедуру, методи і умови для сторін у розв'язанні спорів. Тобто, функції Ради Безпеки зводяться до надання послуг посередництва, слідчих дій, організації узгоджувальних комісій, а рішення, висновки, вказівки Ради носять рекомендаційний характер.

Те ж саме можна сказати і про Генеральну Асамблею ООН, яка розглядає можливість використання положень Статуту для обговорення спорів або ситуацій, коли це доцільно,

і за результатами згідно ст.ст. 11, 12, 14, 35 приймає рішення, які також мають рекомендаційний характер для сторін.

Таким чином, на жаль, має місце неспроможність ООН забезпечити реальну міжнародну безпеку, зокрема космічну. Це сприяє зростанню загрози міжнародному миру, яка може набути катастрофічних масштабів, а ООН з її декларативними повноваженнями, за своєї неспроможності, останнім часом перебуває в стані паралічу. Внаслідок чого ані Генеральна Асамблея ООН, ані Рада Безпеки ООН, ані його органи неналежно та несвоєчасно виконують покладені на них важливі функції, щоб зберегти мир і забезпечити в повному обсязі міжнародну безпеку членів міжнародної спільноти.

У цьому контексті Антипенко В.Ф. зазначає: «Криміногенність, криміногенні обставини і чинники тут набувають нових незвичайних для кримінології форм і «образів». Власне кримінологія немов би не помічає (а можливо, і не здатна помічати) їх присутність у міжнародному соціальному житті, не реагує своєю дослідницькою увагою на ці обставини, а отже, міжнародне кримінальне право не отримує адекватних обґрунтувань і рекомендацій щодо змісту міжнародної нормотворчості і кримінально-правового контролю» [8, с. 59].

Актуальним залишається твердження О.С. Стельмаха, що визначальним вектором становлення режиму міжнародної безпеки космічного простору повинне бути забезпечення вільного від загроз сталого космічного середовища, з особливим значенням інтересів безпеки всього людства та принципу мирних цілей дослідження та використання космічного простору. Гіпотетично інструментарієм досягнення заданої мети можуть виступати заходи, спрямовані на посилення потенціалу міжнародного співробітництва, розроблення єдиної цілісної ідеолого-правової концепції з ґрунтовною аналітичною апробацією її емпіричної імplementованості (забезпечення проактивної функції права) та ініціації централізованої системи глобальної колективної безпеки [14, с. 529].

Отже, міжнародне співробітництво в космічній сфері в умовах глобалізаційних процесів створює умови для сукупності взаємодіючих структурних елементів – міжнародних учасників, які діють у геополітичному просторі різних

рівнів. Існуюча «глобальна система», як зазначають науковці, має поліструктурний характер: оскільки зв'язки між державами-учасниками реалізуються через різні відносини, тому система вміщує в собі певну множинність тих чи інших структур, різноманітних ресурсних чинників (політичних, військових, економічних, науково-технічних та інших) взаємодія яких впливає на стан співтовариства в космічній сфері, на співвідношення сил та становище окремих держав. Така система стосунків держав-учасниць з освоєння Космосу вимагає стабільних внутрішньо-суспільних відносин, з налагодженим механізмом регулювання внутрішніх суперечностей, що дозволяло б долати кризові ситуації, викликані змінами в процесі розвитку, інтересів тощо. «Адже сьогодні держава – основний діючий на міжнародній арені суб'єкт міжнародного права, тому природно, що від її поведінки залежить можливість реалізації відповідальності за міжнародним правом. Вивчати цю особливу за змістом і масштабом поведінку на потреби упередження міжнародної злочинності мусить особлива, а точніше, інша за змістом і масштабами кримінологічна наука – міжнародна кримінологія. Міжнародна кримінологія зі своїм науковим інструментарієм глобального характеру покликана «вивести» державу із тіні в сфері причинності міжнародної злочинності і надати тим самим предметності міжнародному кримінальному праву» – зазначає Антипенко В.Ф. [3, с. 71].

Є зрозумілим та міжнародно-історичними фактами доведено, що практично всім суспільно-економічним формаціям, а особливо капіталістичній системі, притаманні економічні кризи. Саме тому, система може розвиватися лише завдяки постійному розширенню сфери свого впливу, що безумовно, впливає на кримінологічну безпеку космічної діяльності. Адже, ситуацію загострює зростаючий дефіцит сировинних, науково-технологічних, соціальних ресурсів, що стимулює наростання конкуренції між різними групами держав-учасниць космічної діяльності. Ця наростаюча конкуренція за вже освоєні, але багаті ресурсами регіони (Арктику, Антарктику, Світовий океан), і, зокрема, за космічний простір, який тільки починає залучатися до господарського обігу, неминуче проектується на політичну й військову сфе-

ри, що вже створює нестабільність у міждержавних відносинах та сприяє протиправній поведінці окремих держав-учасниць. Проте, «За браком міжнародної кримінологічної спеціалізації, за межами уваги кримінологічної науки (а отже, і міжнародного права) залишається (або відслідковується через перекручені оцінки їх сутності) низка детермінантів міжнародної конфліктності, що утворює зростання загроз міжнародному миру і безпеці» – зазначає Антипенко В.Ф. [3, с. 71].

Космічна діяльність питання досить багатогранне, яке потребує міжгалузевого наукового підходу, аналізу та глибокого вивчення. Наприклад, поза увагою науковців залишається питання щодо вивчення проблеми ціни правопорушень у космічній діяльності, що є однією з найактуальніших проблем і виступає важливим об'єктом дослідження в кримінологічній науці та практиці боротьби з правопорушеннями в космічній сфері. Адже, «Ціна злочинності дає уявлення про обсяг і характер прямого і непрямого збитку, суспільно небезпечних наслідків, які настають для суспільства після вчинення злочину (із перерахунком збитку на матеріально-грошові витрати)» [15, с. 62–64].

Отже, міжнародні відносини, їхній стан і тенденції глибоко впливають на міжнародне космічне право. До того ж залишається фактом те, що в космічній діяльності держав неприпустимо високий рівень стихійності. Глобалізований, все більш взаємопов'язаний світ вирішує міжнародні (космічні) проблеми шляхом спроб і помилок, що, як було зазначено, серйозно загрожує як міжнародній, так і екологічній безпеці. Запобігти ризику шкоди від космічної діяльності можуть лише держави, які провадять цю діяльність, а тому їй необхідно сфокусувати в рамки єдиного правового простору. Проте, наприклад, США вийшли з Паризької угоди 2015 року через можливість падіння економіки країни, що ніяк не сприяє вирішенню питання щодо очищення космосу від сміття. Таким чином, неконтрольоване свавілля в космічній діяльності загрожує миру і перешкоджає співробітництву, а тому необхідний надійний міжнародний правопорядок. «Із цього витікає потреба у досить специфічному напрямі досліджень міжнародної кримінології, в центрі уваги якої постають проблеми міжнародно-правової

криміналізації дій держав і суспільств передусім у сфері глобальної економіки, які не відповідають (а часто й суперечать) загальним принципам міжнародного права, лише частково знаходять відбиток у міжнародних актах «м'якого» права, що жодним чином не утворює підстав для постановки питання про кримінальні репресії щодо таких держав» – зазначає Антипенко В.Ф. [3, с. 74].

Відомо, що однією з умов розвитку будь-якої злочинності, а в нашому випадку правопорушень у космічній сфері, є недосконалість законодавства. За цих умов необхідне динамічне, системне і засноване на наукових дослідженнях як державне, так і міждержавне реагування на процеси, які відбуваються в космічній сфері та загрожують безпеці як окремій людині, державі, так і всьому людству. Адже, саме кримінальні наслідки – космічна небезпека, вимагають відповідної кримінологічної оцінки, а настають вони не лише в разі законодавчих прогалин, а й є результатом втілення в життя недоопрацьованих міжнародних договорів (угод), декларацій, національних законів та інших нормативно-правових актів з космічної діяльності, які не враховують реальність настання наслідків міжнародно-космічної небезпеки.

Сьогодні як міжнародне космічне право, так і національне використовуються без належного розуміння складових сучасної протиправної реальності в космічній діяльності, належної оцінки кримінологічних наслідків її реалізації, що виключає не лише прогнозування проявів правопорушень у космічній сфері, а й унеможливує розробку випереджаючих профілактичних заходів, які б блокували або пом'якшували можливі загрози (негативні наслідки) прийнятих рішень та належно забезпечували міжнародну космічну безпеку.

Висновки. Вищенаведене свідчить про неефективність міжнародного права щодо забезпечення міжнародного правопорядку, міжна-

родної законності, режиму функціонування системи міжнародних відносин, властивості якої, на жаль, не здатні протистояти свавіллям держав в освоєнні Космосу, забезпечувати охорону соціально-необхідних міжнародних відносин у космічній сфері. Саме законність являє собою той режим функціонування не тільки міжнародно-правової системи в космічних відносинах, але і міжнародної системи в цілому. Саме остання повинна діяти таким чином, щоб забезпечити ефективність міжнародного космічного права, оскільки це необхідно для її належного функціонування. І тут уже мова має йти не про відповідність ідеям і принципам, а про реальність, втілену в інститутах та практику міжнародної системи з урахуванням інших галузей права.

За цих підстав, необхідно посилювати міжнародну інституційну основу боротьби з новими викликами – створювати експертні та міждержавні органи, комісії та комітети, що стане запорукою міжнародної кримінологічної космічної безпеки.

«Оцінка досліджень у сфері міжнародної злочинності дає підстави вважати, що для пізнання міжнародних злочинів кримінологія змушена виходити за межі традиційної методології та інструментарію. Предмет її дослідження лежить у дещо іншій площині, ніж та, до якої традиційно прив'язується кримінальна злочинність, у тому числі і транснаціональна. Результат тут пов'язується з розробкою похідних криміногенності, що породжуються глобалізацією і супроводжуючою її системною кризою світогосподарства. Це і утворює особливу методологію і науковий інструментарій, які необхідно «адаптувати» до кримінології. Адже міжнародне суспільство – це зовсім інша, ніж та, що базується на структурі держави, соціальна цілісність, і дослідження конфліктності в межах цієї соціальної «мегацілісності» також повинне мати іншу, відмінну від «внутрішньодержавної» методологію» – підсумовує Антипенко В.Ф. [8, с. 59].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стельмах О. С. Міжнародно – правовий режим безпеки дослідження та використання космічного простору в мирних цілях : автореф. дис. ... канд. юрид. наук (д-ра філософії) : 12.00.11 / Національна академія наук України Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2015. 24 с.
2. Антипенко В. Ф. Міжнародна кримінологія. Досвід дослідження тероризму : монографія. Одеса : Фенікс, 2011. 320 с.

3. Антипенко В. Ф. Міжнародне кримінальне право і міжнародна кримінологія: проблема взаємозв'язку. *Міжнародна кримінологія: стан і перспективи* : збірник матеріалів круглого столу (м. Одеса, 2010 р.). Одеса, 2010. С. 66–75.
4. Антипенко В. Ф. Міжнародна кримінологія – самостійний напрям кримінології. *Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи* : матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю каф. кримінології та кримін.-викон. Права (м. Харків, 9 грудня, 2016р.). Харків, 2016. С. 75–79.
5. Шемшученко Ю. С., Семеняка В. В. Сучасний стан та необхідність реформування космічного законодавства України. *Часопис Київського університету права*. 2019. Вип.2. С. 9–16. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2019.01>
6. Маск відреагував на звинувачення, що його супутники витісняють конкурентів. URL: <https://unn.ua/news/mask-vidreaguвав-na-zvinuvachennya-scho-yogo-suputniki-vitisnyayut-konkurentiv> (дата звернення: 10.01.2024).
7. Мозоль С.А. Класифікація рівнів кримінологічної безпеки. *Форум права*. 2017. №5. С. 252-258. URL: <http://forumprava.pp.ua/files/252-258-2017-5-----40-.pdf> (дата звернення: 05.01.2024).
8. Антипенко В.Ф. Щодо проблем ефективності міжнародного права. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2013. № 1042. С. 58–60. URL: <https://international-relations-tourism.karazin.ua/resources/b6e1b80e9893e10b220a679341e972cf.pdf> (дата звернення: 07.01.2024).
9. Війна в космосі: рф глушить передачу GPS-сигналів і атакує супутники на орбіті. *Фокус*. URL: <https://focus.ua/uk/digital/515293-voyna-v-kosmose-rf-glushit-peredachu-gps-signalov-i-atakuet-sputniki-na-orbite> (дата звернення: 09.01.2024).
10. [Міжнародне публічне право: навчальний посібник/ Теліпко В.Е., Овчаренко А.С. ; за заг. ред. Теліпко В. Е. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 608 с.
11. International cooperation in the peaceful uses of outer space. Resolution 76/76 adopted by the General Assembly on 9 December 2021 [on the report of the Special Political and Decolonization Committee (Fourth Committee) (A/76/415, para. 9)]. URL: https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/resolutions/2021/general_assembly_76th_session/ares7676_html/ARES_76_076E.pdf (дата звернення: 13.01.2024).
12. Коваленко А.В. Поняття кримінологічної безпеки та підходи до класифікації її рівнів. *Право і суспільство*. 2019. № 1. Частина 2. С.148-153. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/1_2019/part_2/27.pdf (дата звернення: 12.01.2024).
13. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла від 1967 р. База даних «Законодавство України». Ст. III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text (дата звернення: 13.01.2024).
14. Стельмах О.С. Міжнародно-правовий режим космічної безпеки: до теорії питання. *Держава і право*. 2012. Випуск 56. С. 522–531. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/64472/96-Stelmakh.pdf?sequence=1> (дата звернення: 14.01.2024).
15. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіна, Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 513 с.